

Nevladine udruge s područja bivše Jugoslavije optužene za "antiratno profiterstvo"

Kome smeta REKOM?

Zadatak REKOM-a je, među ostalim, rasvjetljavanje uloge nacionalnih elita, institucija i pojedinaca u događanjima 90-ih. Vjerojatno baš u tom dijelu njegova rada koji se tiče detektiranja politike što je dovela do ratova, koji su imali mješovito svojstvo međudržavnih i građanskih ratova zbog čega je i bilo toliko žrtava, valja potražiti uzroke napada na REKOM

Piše: **Nikola Bajto**

Nakon što je niz nevladinih udruga s područja bivše Jugoslavije privedo kraju velik posao oko formiranja REKOM-a, Regionalne komisije za utvrđivanje istine o ratnim zločinima i drugim oblicima teškog kršenja ljudskih prava tijekom 90-ih, njihova je inicijativa počela zabrinjavati one koji bi interpretacije nedavnih ratova najradije zadržali u uskim nacionalnim okvirima, a daljnji progon zločinaca ostavili u domeni nacionalnih tužiteljstava, za koja je očigledno da tom poslu nisu sasvim dorasla.

Osnivačice Koalicije za REKOM, **Natašu Kandić** iz srbijanskog Fonda za humanitarno pravo i **Vesnu Teršelić** iz hrvatskog Centra za suočavanje s prošlošću Documenta, zagrebački tjednik "Globus" prošlog je tjedna optužio da žele formirati privatni Haški sud te ih osumnjičio za "antiratno profiterstvo" i pokušaj da se projektom Regionalne komisije za istinu domognu Nobelove nagrade za mir. Kako bi unaprijed minirao ozbiljnu javnu raspravu kakvu ideja REKOM-a zaslužuje, "Globus" se nije libio ni podmetanja, pa je "analizirajući" Nacrt statuta REKOM-a, "otkrio" gomilu spornih stavaka koji se u njemu uopće ne nalaze. REKOM je tako predstavljen kao nevladina komisija koja će konkurirati državnim tijelima i kažnjavati zločince mimo sudova, iako u Nacrtu statuta jasno stoji da bi to bila službena komisija koju bi osnovala i financirale države bivše Jugoslavije, a čiji nalazi ne bi imali učinak sudske presude.

Ciljevi REKOM-a

U nastupu poricanja zbilje, "Globusova" novinarka **Jelena Jindra** "šokira" čitatelje mogućnošću da jedna hrvatska nastavi niz zemalja poput Južne Afrike, Paragvaja ili Šiera Leonea, koje

Prema sadašnjem Nacrtu statuta, **REKOM** bi imao ovlasti slične parlamentarnim istražnim povjerenstvima, kojima se pozvani moraju odazvati i pred njima govoriti istinu, ali čiji zaključci ne obavezuju ni sudove ni tužiteljstvo

Susret Franje Tuđmana s tzv. hrvatskim intelektualcima 1993. godine

su osnivale slične komisije, kao da je potpuno nesvesna što se proteklog desetljeća događalo na ovim prostorima. Njeni sugovornici, povjesničar i bivši šef HHO-a **Ivo Banac** i ravnatelj Hrvatskog memorijalno-dokumentacijskog centra **Ante Nazor**, ustvrdili su da je REKOM nepotreban jer su njihove organizacije već obavile posao popisivanja žrtava rata u Hrvatskoj. Povjesničar **Davor Marjan** otišao je i korak dalje, tvrdeći da je REKOM suvišan jer hrvatske institucije rade svoj posao, pa se ne trebamo bojati da će netko ostati neprocesuiran za zlo počinjeno u ratu, dok je pročelnik Vladina Ureda za zatočene i nestale **Ivan Grujić** zaokružio taj cinizam primjertivši kako bi REKOM imao bolje učinke da se pojavio deset godina ranije, iako je jasno da tek u tadašnjoj atmosferi poricanja ne bi imao nikakve šanse.

Ideja je inicijatora da države bivše Jugoslavije osnuju REKOM kao zajednički doprinos obnovi povjerenja u regiji te ga ovlaste da u svojem trogodišnjem mandatu provede istrage na terenu i javna saslušanja žrtava, svjedoka i počinitelja, kako bi izradio detaljne opise slučajeva **ratnih zločina** i teških kršenja ljudskih prava od početka 1990. do kraja 2001. godine, rasvijetlio sudske nestale, izradio popise ljudskih gubitaka i popise mjesta za-

tvaranja, ali i istražio političke i društvene okolnosti koje su dovele do sukoba i zločina. Rezultati Komisije vodili bi priznanju nepravde nanesene žrtvama, kojima bi ona pomogla u ostvarenju njihovih prava. No rad Komisije vodio bi i prema stvaranju sveobuhvatnog povijesnog zapisa o zločinima, kao i o ulozi nacionalnih elita, institucija i pojedinaca u događanjima 90-ih, s dalekosežnijim ci-

ljem da političke elite i društva prihvate činjenice o tim događajima, kako bi oni prestali biti predmet manipulacije koja bi mogla poslužiti za nove cikluse nasilja.

Takav REKOM mogao bi doista konkurirati hrvatskom pravosuđu, ali jedino tako da ga svojim rezultatima u otkrivanju činjenica potakne na učinkovitije djelovanje. Također, svojim regionalnim pogledom na nedavnu

Članove bi imenovali predsjednici država

REKOM bi imao 20 članova, pet iz BiH, po tri iz Hrvatske, Srbije i Kosova, a po dva iz Crne Gore, Makedonije i Slovenije, osoba "visokih moralnih kvaliteta" koje nisu bile na funkcijama ili u vojnim formacijama u vrijeme sukoba, a koje bi najmanje za trajanja mandata Komisije dobile imunitet od progona zbog izrečenog mišljenja. Konačan izbor članova u svakoj zemlji vršio bi predsjednik države, između kandidata koje mu na temelju provedenog najčešće predloži selekcijski odbor. Sam selekcijski odbor u svakoj državi sastojao bi se od deset članova, od kojih tri imenuje ministar nadležan za ljudska prava, tri daje Koalicija za REKOM, a tri se biraju putem natječaja.

Istekom mandata, Komisija državama predaje završni izvještaj s činjenicama

o **ratnim zločinima** i teškim kršenjima ljudskih prava, popisom ljudskih gubitaka, nestalih i mjesta zatočenja. Izvještaj sadrži i preporuke za unapređenje povjerenja među zajednicama, s modelom reparacija žrtvama, načinima za reformu institucija i mehanizmima za integraciju utvrđenih činjenica u obrazovne sustave. Vlada svake države donosi svoj stav o preporukama Komisije i da je ga na razmatranje parlamentu. Komisija u izvještaju može utvrditi da je određena osoba počinila ratni zločin, s tim da taj nalaz nema učinak sudske presude. Također, može predložiti sudu, koji to uzima bez obaveze, da se suradnja s Komisijom počinitelju uzme kao olakotna okolnost.

Osnivačice Koalicije za REKOM Nataša Kandić i Vesna Teršelić (Foto: POKS)

Dejan Jović: Partnerski odnos s državama i međunarodnom zajednicom

Dejan Jović, politolog i glavni analitičar predsjednika Josipovića, smatra da je broj ljudi i organizacija uključених u Koaliciju za REKOM impresivan, naročito s obzirom na njihov ugled, te da je njihova ideja vrijedna svake podrške. - Ne civilizirano je tražiti da se odustane od stalnog nastojanja da se istraže sve

okolnosti koje su dovele do tragedije koja nas je zadesila 90-ih. Hvalje je vrijedno i to što je ova inicijativa došla od aktera u samim zemljama regije, dakle nije nametnuta izvana. Istodobno, treba voditi računa o tome da su za osiguranje trajnog mira na području nekadašnje Jugoslavije važna i druga dva elementa "trokuta" koji jedini može osigurati trajni mir i doprijeti pravdi, pa ulogu REKOM-a vidim u partnerstvu s državama nasljednicama i međunarodnom zajednicom, a ne kao neku alternativu državama. REKOM nije tu da zamijeni tužilaštva, pravosuđe i državne organe, niti da na sebe preuzme ulogu koja pripada državama, nego da ih dodatno potakne i podrži u već izraženom namjeri da što efikasnije rade posao na istraživanju i procesuiranju počinitelja zločina. Kao dio tog partnerskog trokuta, Koalicija za REKOM bi mogla biti dobrodošao partner, naročito stoga što posao na utvrđivanju činjenica nije završen. Ako bi REKOM pokušao zamijeniti države i međunarodne organizacije, u tome bi naišao na otpore koje ne bi bilo moguće savladati. Mislim da u Koaliciji za REKOM sada postoji puno razumijevanje za lakav pristup.

povijest, čega se priprijava "Globusov" sugovornik Ante Nazor, REKOM bi doista mogao konkurirati nacionalnim mitovima. Vesna Teršelić kaže kako je svjesna da će inicijativa imati i neprijatelje, no nada se i sve više potpore. Navodi da je REKOM potreban jer još uvijek nemamo popise žrtava koji bi, uz imena, zabilježili i okolnosti stradanja, a te su činjenice temelj kako za priznanje patnji obitelji stradalih tako i za sve ostale postupke. -Trebala afirmirati pravo svih na istinu i pravdu, kao i pravo žrtava i obitelji na obeštećenje. Mislim da je više istraživanja puno bolje nego manje istraživanja, i uopće ne dovodim u pitanje rad znanstvenih, vladinih institucija i organizacija za ljudska prava, nego držim da bi istraživačko tijelo poput REKOM-a, koje bi u svim državama radilo po usuglašenoj metodologiji, napravilo puno više i da bi njegovi rezultati bili iznimno korisni za sve te institucije, za istražna tijela i pravosuđe. To bi bio važan dodatni doprinos u rasvjetljavanju sudbine nestalih i utvrđivanju činjenica u svim onim postupcima koji su zapeli u predistražnoj fazi, a u Hrvatskoj je takvih gotovo 400, od 703 prijavljena Državnom odvjetništvu - govori Vesna Teršelić.

Međudržavna istražna komisija

Inicijativa za osnivanje takve komisije pokrenuta je 2006., nakon čega je osnovana Koalicija za REKOM kojoj je pristupilo gotovo tisuću udruga i pojedinaca. Protokletih godina ona je održala više od stotinu debata na lokalnim, nacionalnim i regionalnim razinama, u kojima je sudjelovalo oko 6.000 ljudi. U tim razgovorima s obiteljima žrtava, organizacijama za ljud-

ska prava, intelektualcima, stručnjacima, novinarnima, lokalnom samoupravom, veteranima i drugim skupinama postupno se izgrađivala koncepcija REKOM-a, njegovi ciljevi, zadaci, mehanizmi i načini da dobije legitimitet i u konačnici bude prihvaćen od strane samih država. Iz cijelog tog procesa počeo se kristalizirati Statut buduće Komisije, čija bi konačna verzija trebala biti usvojena u veljači 2011., nakon čega će Koalicija svoju inicijativu osnažiti prikupljanjem ciljanih milijun potpisa i 1. lipnja predložiti Statut vladama i parlamentima na usvajanje. Do tog vremena Nacrt statuta još uvijek je podložan korekcijama i otvoren za sugestije koje će proizaći iz javne rasprave i konzultacija s nadležnima. Prema sadašnjoj verziji, REKOM bi imao ovlasti slične parlamentarnim istražnim povjerenstvima, kojima se pozvani moraju odazvati i pred njima govoriti istinu, ali čiji zaključci ne obavezuju ni sudove ni tužiteljstvo, koje od njih može i ne mora zatražiti prikupljenu dokumentaciju. Čim se razjasni da bi REKOM zapravo bio službena međudržavna istražna komisija, postaje razumno očekivati da ona ima takvu vrstu ovlasti, te da bi od država osnivačica mogla zahtijevati punu suradnju, a od njihovih državljanina održiv na saslušanja. Koalicija za REKOM zamislila je, stoga, da bi se neozbizi sankcionirao prema pravilima nacionalnih zakona o kaznenom postupku, dok bi, što se tiče službene dokumentacije, bila uspostavljena procedura koja omogućuje i korištenje tajnih podataka, uz dogovore o djelomičnom otkrivanju sadržaja i druge mjere zaštite povjerljivosti. Zamislije no, je također, da javna saslušanja i sesije koje će Komisija održavati o djelovanju različitih institucija, organizacija i medija u vrijeme sukoba obavezno prenose državni elektronički mediji. Pitanje je u kojoj će mjeri političari biti spremni prihvatiti sve ove mehanizme, no u Koaliciji smatraju da su oni potrebni kako bi Komisija u što potpuniji mjeri ostvarila svoje ciljeve.

Ispit zrelosti

Cijela inicijativa usmjerena je na stvaranje ozračja suosjećanja i pot-

Nikola Visković: Treba inzistirati na širem pojmu stradanja

Profesor teorije države i prava Nikola Visković kaže da bi REKOM u svojem radu trebao inzistirati ne samo na ubijenima i nestalima, nego i na drugim načinima stradanja, kojih bi barem desetak trebalo navesti u općoj prezentaciji rada Komisije, a koliko je moguće i u kvantitativnim istraživanjima. -Rat i teror, koji je uvijek imao i svrhu etničkog čišćenja, sastojao se ne samo u ubijanjima i mučenjima, nego i u rušenju i pljačkanju stambenih objekata, izbacivanju iz stanova i radnih mjesta, dinamiranju privrednih objekata, čišćenju biblioteka, svakovrsnim šikaniranjima i diskriminiranjima, sve do logorskih i zatvorskih zlostavljanja, a sve to je imalo za svrhu zastrešavanje etničkih skupina i prozvalo u južnoslavenskim ratovima vjerojatno

neka tri milijuna raseljenih i izbjeglica. Bez takvog širenja pojma stradanja ne mogu se shvatiti i registrirati prave dimenzije i prirode ratova na ovim prostorima, pod čime mislim na njihovo mješovito svojstvo međudržavnih i građanskih ratova, jer su takve vrste zločina nad civilizacijom, koje čine vojnici i sami civili, upravo bitna karakteristika građanskog rata - kaže Visković, napominjući da će država procesuirati mali postotak djela koja su počinili pripadnici vojski, dok civile vjerojatno neće ni dotaknuti. -Ne kažem da je to zakonski oprost, ali to će biti faktički oprost, jer sudovi primjerice neće moći obuhvatiti pljačke koje su kolone civila počinile u toku i nakon "Oluje". Ni Komisija neće moći u to pravo zahvatiti, ali ona treba barem reći da su civili u tome masovno sudjelovali jer se samo ime teoretski rasvjetljava karakter ratova i strahovite dimenzije njihovih žrtava - napominje Visković. Dodaje da je teško reći koliko će Komisija doprijeti djelovanju sudova i poranjenju, no njen krajnji učinak je istina koja treba utvrditi. -Presudno je da se dođe do istine, do osvjete, onoga što zovemo katarzom. Neću reći da će strane u ratu promijeniti svoje sudove, ali će doći do nekakvog osvjetljenja o sudjelovanjima u zločinima - kaže Visković.

pore onima koji žele govoriti o tome što se dogodilo njima i drugima. Nadamo se da bi se time stvorila kultura priznavanja patnje i suosjećanja i s onima iz drugih grupa. Sami stradali puno su puta isticali da im je važno ne samo da ih čujemo unutar jedne zemlje, nego i da primjerice o stradanjima u Vukovaru ili u Varivodama čuju i u Prištini, i u Crnoj Gori, i u Srbiji, i da ih čuju ljudi svih generacija - kaže voditeljica Documente. Potporu razvoju projekta REKOM-a dali su Europska komisija, hrvatska Vlada i posebno predsjednik Ivo Josipović, a principijelno i predsjednik Srbije Boris Tadić, no put do realizacije mogli bi zakomplicirati i neriješeni odnosi u regiji, pogotovo činjenica da Srbija i BiH nisu priznale Kosovo. -Za ovakvu inicijativu potrebna je rasprava na svim razinama i njeno pregovaranje sigurno nije jednostavno. Rijec je o dosta složenom mehani-

zmu prihvaćanja od strane država i naravno da će političari koji će o tome odlučivati sebi postavljati pitanja koliko im to potpore u društvima i koliko im to donosi glasova. Teško mi je prognozirati hoće li se sretno poklopiti sve nepohodne društvene i političke okolnosti, no ne bi očekivala da inicijativa može ući u operativnu fazu prije 2012. godine, a vjerujem da se do tada i neke političke stvari mogu promijeniti. Mislim da u zemlji u kojoj je toliko otvorenih rana od 1941. nadalje, u kojoj se traume transgeneracijski prenose, moramo pokazati da kao društvo jesmo u stanju naprosto podvući crtu i reći da ovaj put hoćemo utvrditi činjenice. O tome se zapravo vodi rasprava i stvarno mislim da je pred nama nekakav ispit zrelosti - kaže Vesna Teršelić.